

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

84

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת שמות תשע"ג

שכר היראה

בפרשת שמות (א, טו-יז) "ויאמר מלך מצרים למיילדות העבריות אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה; ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבניים אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחיה; ותיראן המיילדות את האלוקים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיינן את הילדים". ופירש"י "ותחיינן את הילדים", היינו לא רק שלא המיתו את הילדים, אלא גם היו מספקות להם מים ומזון.

ובאמת המיילדות הכניסו עצמן בסכנת נפשות שעברו על מצות המלך, ואף על פי שתירצו ואמרו (שם יט) "כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבוא אליהן המיילדת וילדו", זה היה תירוץ דחוק, ופרעה היה יכול לבדוק ולראות אם זה נכון, אבל היה להן יראת שמים ולא שמעו בקול פרעה.

ומבואר מלשון הפסוק כי מה שהחיו את הילדים היה מצד יראת שמים, ולא רק מצד טבע הרחמים והמידות הטובות. וכן בהמשך כתוב (שם כא) "ויהי כי יראו המיילדות את האלוקים ויעש להם בתים", ופירש"י: "בתי כהונה ולוייה ומלכות שקרויים בתים. כהונה ולוייה מיוכבד ומלכות ממרים". ומפורש כי השכר שזכו היה עבור היראת שמים – "כי יראו המיילדות את האלוקים".

וצריך להבין מדוע קיבלו שכר דווקא עבור היראה, וכי לא מגיע שכר עבור עצם הדבר שהצילו את הילדים, גם אם לא היו עושות מצד יראת שמים, וכמו שמצינו בחז"ל (ירושלמי פאה א, א) כי דורו של אחאב אף על פי שהיו עובדי עבודה זרה היו מנצחים במלחמה, כיון שהיו בעלי מידות טובות ולא היו בהם מלשינים, והיינו שזכו לשכר עבור המידות הטובות למרות שלא היו יראי שמים, שהרי היו עובדי עבודה זרה, וכמו כן המיילדות מדוע לא הגיע להם שכר עבור עצם המעשה הטוב, ורק מפני שעשו מיראה זכו לבתי כהונה, לוייה ומלכות.

ויש לבאר כי השכר שמוזכר בדורו של אחאב זהו רק שכר בעולם הזה, ומן השמים נותנים עבור מידות טובות שכר בעולם הזה מידה כנגד מידה, ודורו של אחאב קיבלו רק שכר בעולם הזה שהיו מנצחים במלחמה, אבל עולם הבא בוודאי לא היה להם, שהרי היו עובדי עבודה זרה, ואולי אחר כך עשו תשובה וזכו לעולם הבא, אבל עבור המידות הטובות קיבלו רק שכר בעולם הזה.

ואילו המיילדות זכו לשכר גדול הרבה יותר של בתי כהונה, לוייה ומלכות, והיינו לא שכר בעולם הזה, אלא מעלות רוחניות של חיי נצח, עבודת בית המקדש, ומלכות בית דוד עם דרגתו הרוחנית הגבוהה של מלך המשיח, ולזה לא היה מספיק מידות טובות במסירות נפש, אלא צריך דרגה גבוהה יותר של מסירות נפש על יראת שמים, וכיון שהמיילדות "יראו את האלוקים" והחיו את הילדים מצד יראת שמים, לכן זכו לשכר המיוחד של בתי כהונה, לוייה ומלכות.

ובאמת מידות טובות בלי יראת שמים לא יכול להיות בשלמות, וכמו שמצינו (קהלת רבה ז, כד) כל המרחם על אכזרים סופו שיתאכזר על רחמנים, והטעם בזה כי אדם שמרחם על אכזרים, זהו

רק מצד טבע הרחמים ולא מיראת שמים, וכיון שהוא נמשך אחר הטבע, יכול להיות בפעם אחרת שהטבע ימשוך אותו להיפך, וכשיש איזה נגיעה עלול להיות אכזרי על הרחמנים, לכן המידות הטובות צריכות להיות תמיד עם יראת שמים, ורק זה הוא השלמות.

ולכן שכר היראה גדול מאד, כי היראה היא עבודת הלב, וכמו שכתב בחובות הלבבות (שער הביטחון פ"ד) שאם אדם עושה מעשים גלויים בלי שלמות הכוונה הפנימית, וכגון מעשים מתוך מידות טובות אך ללא יראת שמים, יקבל "שכר נגלה" בעולם הזה, אבל מי שעושה מעשים טובים עם שלמות הכוונה הפנימית מתוך יראת שמים, שזה מהות האדם, זוכה ל"שכר הצפון" שהוא השכר הגדול ביותר של חיי נצח, וכמו שכתוב (תהלים לא, כ) מה רב טובך אשר צפנת "ליראיך".

והזכרנו גם מדברי רבינו יונה בשערי תשובה (ד, ט) שכתב "כי יגדל וישגא מאד שכר השמחה על המצוות", והיינו ששכר השמחה במצוות הוא יותר גדול משכר המצוה עצמה, מפני שהשמחה במצוה באה מתוך הכרת הלב בחשיבות המצוות, והמסילת ישרים פרק י"ט כתב כי השמחה במצוות היא מענפי האהבה, וכשאדם שמח במצוה, השורש לזה הוא מאהבת השם הטמונה בתוך לבו, וכיון שהשמחה במצוות היא עבודת הלב, לכן השכר על זה גדול מאד.

וכן לצד השני כתוב בשערי תשובה (ג, טז) "כי לפי גודל המצוה יגדל עונש מי שיחדל לעשותה", וכיון ששכר שמחת המצוה גדול מאד, כך גם להיפך גדול העונש אם חסר שמחה בקיום המצוות, שאם אדם אינו שמח במצוות, זהו מפני שבלבו אינו מחשיב את המצוה, והעונש על זה חמור מאד, כמו שכתוב בתוכחה (דברים כח, מז) "תחת אשר לא עבדת את השם אלוֹקֵיךְ בשמחה ובטוב לבב".

ומצינו עוד בגודל שכר היראה, שאנו מזכירים בתפילה "ברוך משלם שכר טוב ליראיו". ויש להבין מהו "שכר טוב", וכי יש שכר שאינו טוב, ומהו שכר מיוחד זה שמובטח ליראיו.

ויש לפרש כי הנה מצינו לשון זה גם בתפילת שמונה עשרה על בעלי הביטחון "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת", ושם בתחילה מבקשים על הצדיקים ועל החסידים וכו' "יהמו נא רחמיך", היינו שגם הצדיקים והחסידים וגדולי הדור זקוקים לרחמים, מפני שבלי רחמים אין לאדם זכות קיום, וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה ס, ב) על הפסוק "ועשה חסד עם אדוני אברהם" – שאפילו אברהם אינו שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו זקוק לחסד.

ועל זה ממשיכים אחר כך "ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת", וכאן אין מזכירים "רחמים" רק "שכר טוב", היינו שמגיע שכר מצד הדין ולא רק ברחמים, וכלשון שמצינו בחז"ל (במדבר רבה כא, א) על פינחס בן אלעזר "בדין הוא שייטול שכרו", ומשמע ש"הבוטחים בשמך באמת" – אלו שהם בדרגת ביטחון בשלמות, אינם זקוקים לרחמים, אלא מגיע להם שכר טוב בדין.

וזה גם הפירוש "ברוך משלם שכר טוב ליראיו", היינו שבעלי היראה הם כמו בעלי הביטחון, שאינם זקוקים לרחמים ומקבלים את שכרם

מצד הדין. ובאמת ידוע כי היראה שייכת לביטחון, וכמו שכתב רבינו יונה באיגרת התשובה (אות ע') "ולפי רוב היראה יחזק הביטחון שנאמר יראי השם בטחו בהשם", והיראה והביטחון הם עבודה שבלב, לכן בעלי היראה והביטחון זוכים לשכר טוב שאין לשער.

דברי חיזוק והתעוררות

בהיכל ישיבת סלבודקה, ככלות השלושים לפטירת הגר"ע זקס זצ"ל

"רוכב ערבות שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק" (מועד קטן כה, ב). הקב"ה שהוא רוכב ערבות, שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק, נקי היינו שאין בו חטא, וצדיק שהוא בעל זכויות ומעשים טובים, הקב"ה שש ושמח בו, מפני שקיים מה שהקב"ה רוצה ממנו.

הנפטר הגאון רבי עמרם זצ"ל, ידוע שהיה נפש נקי וצדיק, נקי שאף אחד לא נפגע ממנו, עם אהבת הבריות ומידות טובות מיוחדות, וצדיק בעל מעשים טובים בהרבצת תורה והחזקת הישיבה, כל אחד ואחד שהיה זקוק למילה טובה היה מקבל, ודאי הקב"ה שש ושמח איתו, אבל לנו הוא חסר, חסר ההשפעה, ומרגישים את החלל הריק.

יש מדרש בסוף קהלת (קהלת רבה יב, יב) "בשעה שאדם נפטר מן העולם הקב"ה אומר למלאכי השרת ראו מה הבריות אומרות עליו, כשר היה ירא שמים היה פלוני זה, מיד מיטתו פורחת באוויר", כשר היינו מידות טובות, וירא שמים היינו בין אדם למקום, אם כך הבריות אומרות עליו, מיד מיטתו פורחת באוויר.

ובאמת יש להבין מדוע הקב"ה אומר למלאכי השרת ראו מה הבריות אומרות עליו, הרי הקב"ה בעצמו חוקר לב ובוחר כליות, ויודע את האמת אם היה כשר וירא שמים, ומדוע צריכים לראות מה הבריות אומרות עליו?

ונראה לפרש "מה הבריות אומרות עליו", היינו האם הציבור ראו והרגישו עליו שהיה כשר וירא שמים, וממילא קיבלו ממנו השפעה של מידות טובות ויראת שמים, כי טבע האדם לקבל השפעה ממה שהוא רואה, וכשרואים את מי שהוא כשר וירא שמים, מקבלים השפעה של מידות טובות ויראת שמים.

אם כן "מה הבריות אומרות עליו" זוהי מעלה נוספת, מלבד מה שהוא בעצמו כשר וירא שמים, גם השפיע על אחרים שיהיו להם מעלות אלו – כשראו אותו וקיבלו השפעה ממנו.

[והגאון רבי ישראל סלנטר (אור ישראל מכתב י"ד) כתב בנוגע לאלול כי מלפנים היה חרדה ופלצות מחודש אלול, ואילו בזמנו כבר ירדו הדורות וכמעט שנכתבה חרדת האלול, והסיבה לזה "כאשר ספו תמו גדולי היראים אשר חרדתם מאימת המשפט התראה על פניהם ועשתה רושם בלב הסרים אחריהם", היינו שבדורות הקודמים היו הרבה גדולי יראה, וכשראו אותם קיבלו השפעה של יראת שמים, ובמשך הדורות תמו גדולי היראים, וכבר אין ממי לקבל השפעה].

לכן מי שהבריות אומרות עליו כשר היה וירא שמים היה, היינו שקיבלו ממנו השפעה של מידות טובות ויראת שמים, הרי אלו הזכויות הגדולות ביותר, וגם זהו סימן עליו בעצמו שיש לו זכויות קודמות, שכל מי שמשפיע על אחרים זיכוי הרבים, יש לו זכויות עצמיות שקדמו לזה, וכמו ששינוי בפרקי אבות (ה, יח) "משה זכה וזיכה את הרבים" – קודם "זיכה" ואחר כך "זיכה את הרבים", מפני שלא שייך לזכות את הרבים בלי זכויות קודמות.

ומצינו בגמרא (מועד קטן כא, ב) "מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא, נכנסו כל ישראל והספידו הספד גדול, בשעת פטירתו עמד רבי עקיבא על ספסל גדול ואמר, אחינו בית ישראל שמעו, אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם, ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה

עקיבא בשוק, אלא כך אמרתם תורת אלוקיו בלבו". וצריך ביאור מה התנחומין בזה, וכיצד הכבוד שעשו לרבי עקיבא הוא נחמה שמסלקת את הצער הגדול כל כך.

ובאמת בגמרא זה מוזכר בקיצור, וההמשך לזה מצינו במסכת שמחות (ח, יג) וכן בילקוט (יתרו רעא) – "ולא שאדם רוצה לקבור את בניו, אלא יודע אני שבני בן העולם הבא הוא, שזיכה את הרבים, וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכו', ולא עוד אלא שישב עליו ודרש מגלגלין זכות על יד זכאיי", ע"כ.

והיינו שבניו זכו במיתתם לזכות את הרבים בכבוד התורה, ומחמתם נתעוררו הציבור לזה, ומצינו בגמרא (שבועות ל, ב) עשה דכבוד תורה עדיף, וכיון שזכו לזכות את הרבים, זהו סימן שיש להם בעצמם עוד הרבה זכויות, וכבר בחייהם היו להם זכויות קודמות שבזכותן זכו לזכות את הרבים לאחר פטירתם, וכמו שאמרנו "מגלגלין זכות על ידי זכאיי".

ועל זה אמר רבי עקיבא מנוחם אני, מפני שאני רואה את הדרגה שלהם שלא ידעתי עד עכשיו, שיש להם זכויות כאלה להיות מזכי הרבים בצורה גדולה כל כך.

הנפטר הגדול שאנחנו מדברים עליו עכשיו, בנוסף לכל זיכוי הרבים הגדול שעשה בחייו, זכה גם במיתתו לזכות את הרבים, כל הציבור שבאו עכשיו להשתתף בהספד, עוסקים בכבוד התורה בזכותו, וגם כל התלמידים שהיו בהלוויה, והמכרים והידידים שהחשיבו אותו בשביל "תורת אלוקיו בלבו". זהו מפני שיש לו בעצמו הרבה זכויות קודמות, שעבורן מגיע לו עוד זכויות לזכות את הרבים לאחר פטירתו.

ולא רק הזכויות שזיכה את הרבים בכבוד התורה, אלא גם כל התלמידים והמכירים שקיבלו השפעה ממנו, וממשיכים לעשות מעשים טובים מכוח השפעתו, כתוב בספרים ובמדרשים שכל המעשים הטובים שעושים המושפעים מכוחו עד סוף כל הדורות, זה נזקף לזכותו כאילו הוא בעצמו עושה אותם עכשיו, ואפילו לאחר פטירתו שהוא כבר בעולם האמת, זוכה לעוד גן עדן ועוד עולם הבא, ואינו "עומד" אלא "הולך", שכל הזמן מקבל עוד זכויות.

ואם הקב"ה שש ושמח בבוא אליו נפש נקי וצדיק, בוודאי שגם הנפטר שש ושמח, שהרי הוא נמצא במחיצתו של הקב"ה ורואה שהקב"ה שמח איתו, וכשרואה שהקב"ה שמח איתו גם הוא שמח. זה קצת תנחומין למשפחה, וגם לכל הציבור שכואבים את מה שחסר להם, שהנפטר עכשיו שש ושמח ביחד עם הקב"ה.

אבל החיוב המוטל עלינו הוא להמשיך להתחזק ולהתחזק, אין סוף לדרגות החיזוק, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, יז) שיש הרבה מדרגות במעלות העליונות, וכל אחד יכול להיות עולה ועולה בכל ימי חייו כל השנים, זהו מה שאנחנו חייבים, ובוודאי גם הנפטר היה מבקש מאיתנו על זה, כיון שזה מוסיף לו זכויות.

הקב"ה יעזור שנזכה לקיים את הדברים, ולעלות מעלה-מעלה במעלות העליונות שאנחנו חייבים בהם, וכשנתחזק בכל הדברים לזכותו, יהיה מליץ יושר בעדנו!

**נדבת החפץ בעילום שמו שיחי'
לעילוי נשמת אמו הצדקנית ע"ה**

לעילוי נשמת הגאון הגדול
רבי **עמרם יצחק זקס** זצוק"ל
ראש ישיבת סלבודקה
נלב"ע כ' כסלו תשע"ג
תנצב"ה